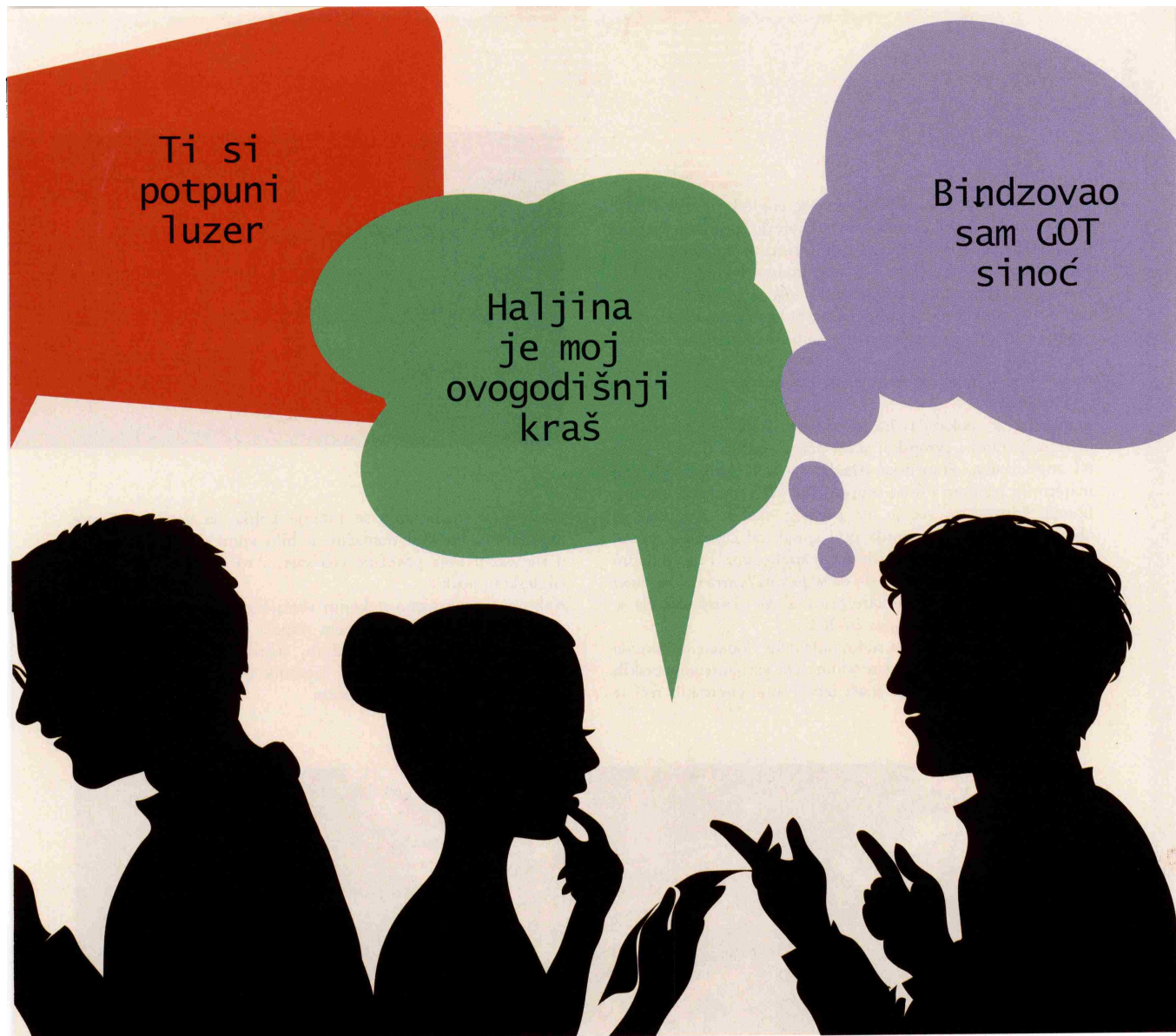

GOVORITE LI ANGLOSRPSKI?

Kako da znamo: u kojim slučajevima je opravdano usvajanje stranih reči i izraza, a kada se treba boriti za svoju kulturu putem čistote jezika. Francuska je dala jedan odlučan odgovor. Mi imamo svoj.

TEKST: MILICA ĐORĐEVIĆ FOTO: PROFIMEDIA, SHITTERSTOCK

Dali bindžujete? Mogli smo ovo pitanje pročitati sa reklamnog bilborda ili prepisati iz nekog članka o tehnologiji, ali nismo. Postavila ga je našoj kolegini, putem telefona, mlada službenica jednog TV operatera. Pošto se oporavila od iznenađenja, ona je pomislila: šta bi bilo da je poziv primila njena baka. Kako objasniti starijoj osobi da joj službenica nije rekla ništa ružno? Da ju je naprosto pitala da li i ona pripada onim zavisnicima od serija, koji ne mogu da dočekaju sledeću epizodu u redovnom terminu, nego žele da gledaju sve, *u cugu*, jednu za drugom? Da ih bindžuju. I da su spremni to dobro da plate. I da za tu uslugu još nema izraza u našem jeziku. I da ga verovatno neće ni biti, jer su se mnoge tuđe reči, koje imaju zamenu na srpskom, odomaćile u originalu, bez pitanja.

Mejnstrim, fan, imidž, skor, edukacija, frontmen, četovanje, transparentnost, spinovanje - nisu ništa drugo do glavni tok, obožavalac, predstava, rezultat, obrazovanje, prvak, ćaskanje, vidljivost, izvrtanje, a mi sve manje govorimo tako. Idemo dalje. Kritičari aplaudiraju *najboljem filmu ikada*, za političare se priča da *guraju probleme pod tepih*, analitičari postavljaju *miliondolarska pitanja*, gosti u medijima izjavljuju *imam većn ribu da pržim i ovo nije moja šolja čaja*. Sve ovo su sirovi prevodi engleskih fraza koji, ako ništa više, mogu zaparati uši nekom sitničaru, ali ponekad umeju da stvore i zabunu. Recimo, generacije naših roditelja ne razumeju zašto se oduševljeno reklamira *crni petak*, pa ni onda kada im se objasni da to nije onaj *njihov*, baksuzni, 13. dana u mesecu, nego trgovački, prvi petak posle američkog *Praznika zabvalnosti*, kada se slave rasprodaje.

Još od šezdesetih godina prošlog veka, engleski je strani jezik koji se u našoj zemlji uči od osnovne škole do fakulteta. Pošto se daleko brže od srpskog razvija u oblastima nauke, tehnologije, biznisa i zabave, engleske reči se prirodno usvajaju i koriste. Najtvrdi čuvari jezika plaše se tuđica više nego osvajača. To je razumljivo ako se rodoljublje posmatra kao tvrđava koju treba braniti svim oružjem, pa i sterilisanjem svega što je nacionalno. Na drugoj strani, tuđice se potežu olako, neumereno, proizvoljno i onda kada postoje odgovarajuće domaće reči. Gde je prava mera?

Francuska je pokazala šta se dešava kada jednoj državi, uticajnoj, staroj i evropskoj *puke film* pa odluči da čisti jezik od anglicizama. Francuska Akademija koja budno bdi nad maternjim jezikom još od osnivanja u 17. veku, pod kraljem Lujem Trinaestim, već je, na predlog vladine Komisije za obogaćivanje jezika, usvojila prvi spisak od četrnaest izraza, kako bi se izbacili najšire prihvaćeni anglicizmi. I mi ih dobro znamo. Tako, više ne bi trebalo da se govori *bejteri već stvaraoi mržnje*, umesto *story* da se kaže priča, a *solo* i *group show* da se zamene sa *pojedinačno* i *grupna izložba*.

Ovog leta, francuske vlasti su krenule dalje i donele odluku da se u zvaničnoj upotrebi koriste odomaćene varijante gejmerskih izraza i žargona. Pošto to znači izbacivanje engleskih reči iz

GENERACIJE NAŠIH RODITELJA NE RAZUMEJU ZAŠTO SE ODUŠEVLJENO REKLAMIRA „CRNI PETAK”

video-igara, nametnulo se pitanje koliko je uopšte moguće zameniti strane reči domaćim u bilo kom jeziku, a naročito u industriji koja povezuje ceo svet, i to upravo zahvaljujući engleskom jeziku.

Kako da prepoznamo u kojim slučajevima je potrebno boriti se za sopstvenu kulturu putem zamene stranih reči domaćim, a kada je opravdano usvajati ih, otkriva za magazin *Grazia* Slobodan Novokmet, naučni saradnik *Instituta za srpski jezik Srpske akademije nauka i umetnosti*.

FRANCUSKA VEZA

Prvo da razjasnimo šta se zapravo dogodilo u Francuskoj, predlaže Novokmet. - Na preporuku Francuske Akademije, francuska vlada je donela odluku da njihovi službenici, u javnoj komunikaciji, treba da koriste isključivo odomaćene varijante gejmerskih izraza i žargona, na primer *joueur professionnel* umesto *progejmer*, ali i nekih tipičnih kompjuterskih i internetskih termina, kao što su, na primer, *joueur-animateur en direct* umesto *strimer*, objašnjava on.

- Jedan od razloga za takvu odluku jeste i lakša komunikacija i transparentnost značenja za one koji nisu profesionalni korisnici te terminologije. Ipak, jasno je da iza toga stoji i težnja da se očuva određena čistota francuskog jezika, kao nekada ključnog jezika diplomatije i kulture, i da se donekle smanji suvereni uticaj engleskog, pogotovo u poljima tehnoloških inovacija i kompjuterske terminologije - ističe Novokmet.

Francuska Akademija je i ranije imala izjave na ovu temu, uverena da će češća upotreba francuskih reči i izraza osigurati bolju vidljivost francuske kulture u trenutku opšte globalizacije. - Na primer, pokušala je da nametne i upotrebu izraza *l'access sans fil à internet* umesto *vaj-faj*. Taj pokušaj nije zaživio. Kao što vidimo, niko u neformalnoj komunikaciji nije, niti bi mogao da *zabrani* korišćenje ovih termina na engleskom jeziku, jer je svakodnevni, razgovorni jezik nešto što se teško može uređivati dekretima i zakonima. Uticaj je ostvaren tamo gde država jedino može da pokuša da deluje - na zvaničnu komunikaciju svojih službenika. Iako to izgleda kao veštačko mešanje u prirodne jezičke tokove i tendencije, ipak pokazuje postojanje određene jezičke politike i vizije u kom smeru jezik treba da se razvija i kakva je njegova društvena uloga - kaže sagovornik magazina *Grazia*.

I u našem okruženju postoje pokušaji da se zamene neki od gejmerskih termina na engleskom jeziku. Tako su za reč *striming* korisnici platforme *Bolje na brvatskom* predložili internetski prenos, a neki od predloga bili su i protok, strujiti, protočnik. Ako bismo mi usvojili neki od tih predloga onda bi, na primer, *lajustrim* mogao da bude *protok uživo*, objašnjava Novokmet. Međutim, korisnici ove tehnologije to neće prihvatiti iz jasnog razloga - brzine i efikasnosti komunikacije. - Zbog toga se teško usvajaju sintagme, na primer *internetski prenos*, jer je lakše iskazati ga jednom rečju - *striming*. Osim toga, lakše taj

izraz može da uđe u druge kolokacije kakve su *striming servis*, *platforma*... Da ne spominjemo razumljivost, internacionalnost, transparentnost i činjenicu da mnogi već doživljavaju engleski jezik kao opšti, zajednički jezik tih struka - ističe Novokmet.

On sumnja da će se francuske *zamene* navedenih termina prihvatiti u živoj komunikaciji, jer tu su na snazi mnogo kompleksniji lingvistički razlozi - ekonomičnost, značenjska prozirnost, često i laka prepoznatljivost reči na engleskom jeziku, koje su se već ustalile u određenim delatnostima. - Međutim, ova odluka jeste određeni signal države svim govornicima o tome kako je bitno razviti određenu kritičku svest prema upotrebi anglicizama i da bi trebalo razmišljati o odgovarajućim domaćim zamenama tamo gde za njih ima prostora i potencijala - kaže naš sagovornik.

AKADEMIJA U PARIZU je uverena da će češća upotreba domaćih reči izraza osigurati bolju vidljivost francuske kulture u trenutku opšte globalizacije

Ima ljudi koji se plaše upotrebe engleskih reči i izraza kao vida kolonizacije u kulturi. Koliko su oni u pravu? Slobodan Novokmet podseća da je engleski jezik već neko vreme *lingua franca*, odnosno vrsta opšteg jezika kojim se globalno sporazumevamo. To je postigao dominacijom u medijima, kulturi, tehnologiji, a naročito činjenicom da većina inovacija iz digitalne sfere dolazi upravo iz tog jezičkog područja.

- Pošto je engleski jezik nametnuo svoje kulturne obrasce u raznim društvenim oblastima, morao je uticati i na proces pozajmljivanja reči, pre svega u oblastima nauke, tehnike, popularne kulture, zabave i informacionih tehnologija

- ističe Novokmet. Zato je to sve više tema naučnih radova, a nedavno je objavljen *Srpski rečnik novijih anglicizama*.

- Često ćemo čuti da je uticaj engleskog, pogotovo u jeziku mladih i na društvenim mrežama takav da već možemo govoriti o anglosrpskom jeziku, svojevrsnoj mešavini srpskog i engleskog jezika (termin koji je skovao Tvrtko Prčić) - kaže Novokmet. Ako prelistamo rečnike srpskog jezika, shvatićemo da ima mnogo reči engleskog porekla koje su u srpskom jeziku odomaćene decenijama, kao što su: autsajder, laser, bedž, bend, džemper, fudbal, rok, džez, mjuzikl, intervju, derbi, meč, boks, korner... Ali, uz njih, bez kojih više ne možemo, nekako se provlače i one koje imaju živu domaću zamenu.

- Iako nije neobično da sa novim pojmom u jezik ulazi i nova reč za njega, neopravdanim možemo nazvati one anglicizme za koje već postoji domaća ili odomaćena reč ili ukoliko je moguće prevodenje. Tako se pomodnim često proglašavaju reči ili izrazi kao što su fešn vik (nedelja mode), kasting (audicija), ivent (dogadjaj), parti (zabava), dil (dogovor), bos (gazda), lajv (uživo), luzer (gubitnik), pres-konferencija (konferencija za novinare), mejkap (šminka), fodbek (povratna informacija), stejdž (bina)... Takođe, uticaj engleskog jezika se oseća i u samim rečeničnim konstrukcijama: *Moje ime je umesto Zovem se, Mogu li da vam pomognem?* umesto *Izvolite*. Zatim, u direktno preuzetim polusloženicama kao što su internet provajder, biznis plan, Zum sastanak, kovid pozitivan. Tu su i sve češća ubacivanja izvornih engleskih reči u svakodnevnu komunikaciju, kao što su rendom, sori, šit, mast-hev, čelendž, get a lajf. Ili mešanje engleskog i srpskog u pisanju: *cali centar, downloadovati, fast food* restoran. To na kraju može dovesti i do dubinskih promena u samo strukturi srpskog jezika i onoga kako ga govornici doživljavaju - upozorava Novokmet. O natpisima na ulicama, nazivima radnji i objekata i njihovoj upotrebi na društvenim mrežama možda je izlišno i govoriti, dodaje on.

Rečnici srpskog jezika pokazuju mnogo reči engleskog porekla koje su odomaćene decenijama

Ima i onih anglicizama koji mogu da se zamene domaćom rečju, a ipak ostaju na samo jednom značenju, obično onom koje domaća reč ne može sasvim da pokrije.

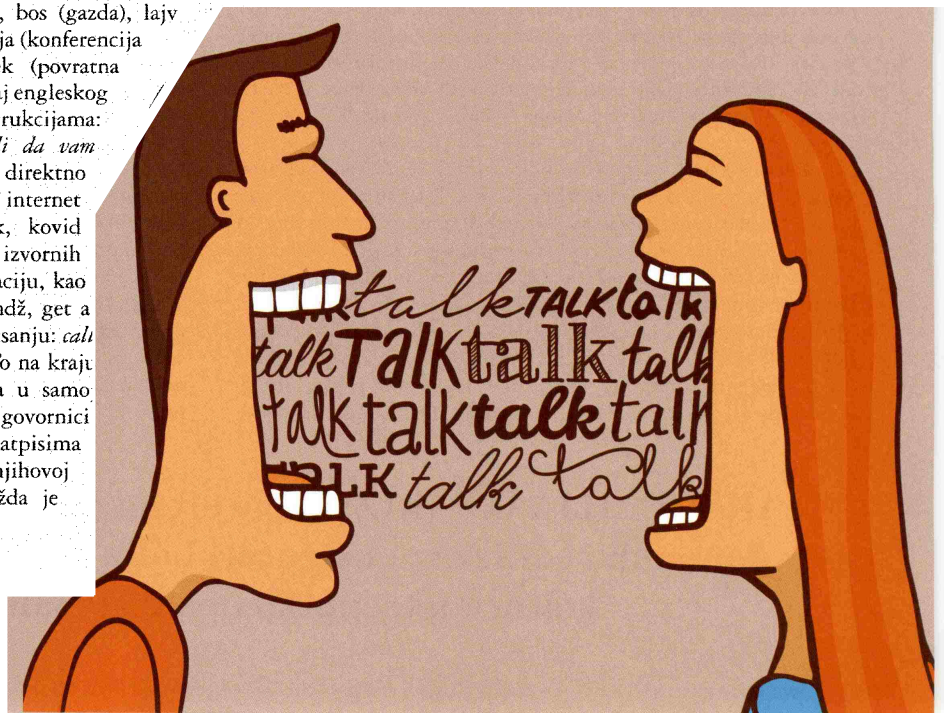
- Reč gejt, na primer, može se zameniti rečju kapija, ali ona se najčešće odnosi samo na izlaz na aerodromima i ne pokriva druga značenja reči kapija u srpskom jeziku. A ima i onih za koje jednostavno odgovarajućih zamena nema. Na primer, leksika kompjuterske terminologije, gde imamo primere više desetina novih termina samo u poslednjih nekoliko godina, koji imenuju pojmove za koje nemamo niti možemo, makar ne lako i uspešno, da nađemo zamene - kaže Novokmet.

Naravno da nije poželjno da godišnje uđe u jezik više desetina novih reči, što nije moguće ni kontrolisati ni predvideti,

smatra on. Međutim, veći je problem to što se one neprimereno koriste, u pogrešnim značenjima, u pogrešnim kontekstima ili funkcionalnim stilovima, kao vid jezičkog pomodarstva, što se mešaju sa domaćim rečničkim fondom, stvarajući hibridne oblike koji u krajnjem rezultatu dovode do pogrešne upotrebe i maternjeg i stranog jezika.

- Ipak, međujezičkih kontakata i pozajmljivanja će uvek biti, a opet, oni nisu doveli do toga da srpski jezik danas nestane.

Naprotiv, u pitanju je jezik kojim se godišnje napiše preko dvesta novih romana, da ne govorimo o izdavačkoj, medijskoj, digitalnoj i drugim njegovim manifestacijama. Veći problem jeste opšti nivo jezičke (ne)kulture i načina izražavanja, pre svega kod mladih, koje je na zabrinjavajuće niskom nivou, njegov status u obrazovanju i medijima, načinima na koji se ostvaruje nastava u osnovnim i srednjim školama, njegovi digitalni resursi - upozorava sagovornik našeg magazina.

PITANJA ZA MILIONE

Već izvesno vreme slušamo izraze tipa *najbolji film ikada*, dok fraze tipa *To nije moja šolja čaja, Imam veću ribu da pržim* ili *Pitanje za milion dolara* pronalazimo u filmovima i serijama. Mogu li se oni zaista *primiti* i u svakodnevnom govoru?

- Ovo je nekoliko zanimljivih primera od kojih većina spada u idiome, izraze ili frazeologizme koji obično imaju ustaljenu strukturu i specifični su za određeni jezik. Naravno, postoji čitav niz internacionalnih idioma (na primer, onih iz latinskog jezika) koji su zajednički mnogim jezicima, pa i onih koji se relativno lako mogu sa engleskog na srpski prevesti a da ne dođe do zabune u vezi sa značenjem, na primer *a little bird told me - ptičica mi je šapnula*, ali oni su generalno specifičnost jednog jezika i jedne kulture. Zato treba biti vrlo pažljiv kada se prenose u drugi jezik, da se u tom jeziku nađe odgovarajući parnjak. Na primer, na engleskom bi za nešto što je lako i jednostavno rekli *a piece of cake*, dok u srpskom jeziku to ne bismo preveli kao *parče torte*, već *prsto ko pasulj* ili *to je mačji kašalj*. Navedeni primeri su slučajevi bukvalnog prenošenja izraza iz jednog jezika u drugi i očigledno da govornici koji ih upotrebljavaju osećaju neku potrebu za njima, koju nisu uspeli da zadovolje potencijalima srpskog jezika. Međutim, iako određeni govornici, pogotovo oni sa dobrim znanjem engleskog, mogu da se sporazumevaju i na taj način, ne verujem da će direktni prevodi engleskih idioma zaživeti u aktivnoj upotrebi. Idiomi imaju određenu uslovljenost kulture u kojoj su nastali i vezuju se za iskustvo života u jednoj sredini i jednom jezičkom osećanju. Nije nam slučajno bilo duhovito kada smo pre nekoliko godina vidali bilborde na kojima je pisalo *Don't mix grandmothers and frogs* - kaže Novokmet.

Primer *najbolji film ikada* deo je drugog problema, tj. bukvalnog prevođenja rečenice tipa *best movie ever*, gde u engleskom *ever* može da ima značenje *svih vremena*. - U srpskom jeziku, međutim, prilog *ikada* nema to značenje, već *u bilo koje vreme, bilo kada, ma kada* i bliže određuje glagole, na primer: Da li si ikada čitao Andrića? Tako ovde govorimo ne samo o direktnom prevođenju konstrukcije sa engleskog jezika, već i o menjanju značenja i upotrebe jednog priloga u srpskom jeziku, što su dublji i kompleksniji uticaji od pukog pozajmljivanja reči - kaže naš sagovornik.

ŠTA DA SE RADI?

Negovanje jezičkog izraza trebalo bi da bude odgovornost svakoga od nas pojedinačno, koliko i zadatak institucija, ističe Novokmet.

- Čini mi se da odgovornim pristupom, kritičkim odnosom prema pozajmljenicama, uz dosta kvalitetnog čitanja, govornih vežbi, svaki pojedinac može da poradi na načinu svog izražavanja. Institucije kao što su Institut za srpski jezik SANU, Matica srpska, filološki fakulteti i drugi rade onoliko koliko mogu u, za društvene i humanističke nauke, zaista izazovnim okolnostima, izdaju se rečnici srpskog jezika i rečnici stranih reči, pravopisi, gramatike, jezički priručnici i savetnici, a digitalni prostor se, doduše sporo, bogati i pravopisnim, leksikografskim i jezičko-savetodavnim i drugim sadržajima. Pozitivan pomak je i osnivanje jedinstvenog lingvističkog seminara u Tršiću, koji već četiri godine pohadaju talentovani srednjoškolski, ali i činjenica da je nedavno oformljeni **Fond za nauku** preko vrlo ambicioznog programa IDEJE odobrio i realizaciju projekta *Javni diskurs u Republici Srbiji*, koji će u naredne tri godine, kroz ostvarivanje različitih ciljeva, kakvi su i priručnik *Jezička kultura u javnom diskursu Srbije* ili *Rečnik novih reči*, pokušati da odgovori na pitanje kakvim to jezikom govore i pišu danas naši mediji, da pokaže kuda srpski jezik ide, šta je u njemu novo i kreativno, ali i kolika je moć javne reči i zašto je važno ko šta izgovara ili piše u javnom prostoru.

Takođe, dobro je što se sve više jezičkih stručnjaka bavi i jezikom na internetu, osnivaju se jezičke grupe, edukativni profili, daju saveti i pokreću polemike i razgovori o jeziku. Međutim, niko od njih ne može da zameni moć koju ima država, koja bi mogla mnogo više da ulaže, pre svega u digitalizaciju naše stručne literature, rečnika i priručnika, kako bi bili dostupniji svima, ali i da utiče na reformu obrazovnog procesa i načina na koji se srpski jezik predaje u školama (i fakultetima, gde ovaj predmet suštinski uglavnom manjka), gde bi se mnogo veći akcenat morao staviti na razlikovanje i upotrebu jezika u različitim komunikativnim i funkcionalno-stilskim situacijama - zaključuje Slobodan Novokmet. ●

**“MEDUJEZIČKIH KONTAKATA
I POZAJMLJIVANJA ĆE UVEK
BITI, A OPET, ONI NISU
DOVELI DO TOGA DA SRPSKI
JEZIK DANAS NESTANE”**